

Consider că Descartes nu a fost neapărat preocupat de natura conștiinței așa cum ne lasă să înțelegem filosofia minții și de subiectivitatea cognitivă. Subiectivitate și conștiința sunt două probleme intim legate din punct de vedere filosofic dar nu identice cum par să considere o serie de filosofi contemporani. Ordinea istoric-conceptuală ne obligă însă să ne oprim la înțelegerea subiectivității înainte de a trece la elucidarea problemei conștiinței, iar argumentul este de-a dreptul banal. Filosofia lui Descartes nu vizează elaborarea unei teorii a conștiinței umane ci explicarea formală a faptului de a gândi, a posibilității de a gândi lumea naturală în calitate de subiect individual, mai precis, dacă raportul analitic dintre lumea naturală și gândirea subiectivă (dovadă implicită a subiectivității conștiinței) ne permite să susținem că natura umană poate fi definită în termeni distincți de orice altă manifestare a viului atât cât îl cunoaștem. În sensul acesta, *cogitans* nu trebuie considerat „suflet”, nu văd de ce Descartes s-ar fi sfiit într-o lume dominată brutal de biserica catolică să-și exprime afiliația creștină în mod direct, ci posibilitatea de a acționa altfel în lumea naturală decât empirismul înțelegere să definească totalitatea experiențelor umane. Empirismul în etapa lui incipientă nu reușește să furnizeze o definiție funcțională a ceea ce Descartes descoperă în urma analizei procesului de gândire. Prin urmare, subiectivitatea gânditoare nu este conștiința, ci ceea ce leagă într-un mod unitar totalitatea experiențelor umane redându-le în mod aparte (în sensul lui Thomas Nagel, 1974, 1998). Naturalismul cere dovezi biologice pentru existența conștiinței și sunt întru totul de acord cu teoriile conform cărora în absența creierului nu poate fi vorba de conștiință și cu atât mai puțin de subiectivitate, însă aici se petrece o confuzie filosofică între cele două fenomene care nu poate fi trecută cu vederea. Citind argumentele materialismului dogmatic am foarte adesea impresia că aceasta din urmă se răfuiește cu teologia așa cum ne-a obșnuit de multă vreme încoace dar pare să-și fi globalizat discursul incluzând la repezeală mai toate teoriile care-i sunt suspecte de dualism.

A defini noțiunea de conștiință în relație de determinare directă cu creierul împinge filosofia, fie la un dualism imposibil de susținut ca atare (mă refer la toți cei care mai găsesc inspirație în teoriile neo-teologice răsuflăte; ori, la cei care mai sondează cu mirare dualismul ontologic), fie la negarea absolută a vieții conștiinței (mă refer aici

la cei care vorbesc ca „de la creier la creier” fiind perfect convingși de faptul că pronumele „eu” trebuie înlocuit cu „rețea neuronală”). Până acum toate teoriile materialiste care doresc să înlocuiască ceea ce ele numesc „dualism cartezian” (altfel spus întreg vocabular filosofic de origine carteziană) eșuează din punct de vedere filosofic, însă nu din motivul că nu ar avea dreptate explicând dimensiunea biologică a ființelor umane ci pentru că (1) inamicul pe care l-au ales (tot ceea ce poate reprezenta Descartes în tradiția europeană, pe scurt tradiția gândirii europene în ansamblul ei!) nu se simte obligat să clarifice ceea ce macină materialismul dogmatic, și (2) relația dintre existența biologică a creierului și expresiile conștiinței poate fi explicată prin *corelații* dar nu în mod direct pentru a relua argumentul lui David Chalmers (1996) împotriva materialismului de modă veche. Este prin urmare evident că pentru a păși într-o eră „naturală” dar non-reductivă e nevoie de mai mult decât de o „teologie” creierului. Am înțeles cu toții chiar din vremea lui Descartes ce era preocupat de mecanică, că în absența experiențelor empirice cunoașterea lumii nu este posibilă. Veriga ce lipsește în lanțul teoretizării naturaliste s-ar putea însă să fie tocmai conceptul de subiectivitate reflexivă produs de același Descartes.

Prin urmare, raționalismul poate umple acest spațiu conceptual gol, dar este dincolo de orice îndoială că el se confruntă cu o situație dificilă ce decurge tocmai din interiorul său. Ceva a generat imposibilitatea de a vedea în vechiul raționalism o viitoare posibilă teorie non-reductivă a subiectivității în lumea naturală. Cu toate neajunsurile sale, dimensiunea indirect-cauzală a subiectivității carteziene nu are implicații ontologice tari ci formale și poate tocmai din acest motiv teoria lui Descartes rămâne atât de controversată. Descartes este totuși filosoful care formulează problema minte-corp din punct de vedere subiectiv (Persoana întâi) și același care indică că experiențele subiective pot și trebuie să fie exprimate în mediul natural. Experiențele subiective se ivesc ca urmare a interacțiunii între evenimente empirice (o piatră care cade de pe o stâncă) și încercarea de a înțelege sau, mai precis, de a exprima un fenomen. Intenția lui Descartes nu este neapărat de a descrie conținutul biologic al creierului uman (deși filosoful francez a avut în vedere la fel de bine acest lucru), ci unghiul din care se reflectă unitatea cognitivă. Aceasta este originea modernă a teoriei subiectivității. Ca atare lectura din punctul de vedere al materialismului dogmatic a raportului dintre minte și corp ne conduce la elaborarea unei redefiniri negative a raționalismului. De

exemplu, în loc de a postula „dimensiunea spirituală” a *res cogitans* (Parfit 1989) se poate foarte bine recunoaște unitatea cognitivă dedusă din capacitatea noastră de a opera cu simboluri matematice. Subiectivitatea carteziană poate fi ontologic definită ca un *cartezianism slab*. Prin cartezianism slab înțeleg realismul lui Descartes: (1) producerea unui concept unitar de subiect și (2) completarea perspectivei științifice neutre cu o „gândire științifică subiectivă” în sensul deplasării de la paradigma infailibilității științifice la o paradigmă ce include subiectivitatea umană ca demnă de același interes ce-l reprezintă legile universului. Pe de altă parte Descartes ca dualist în sensul tare al cuvântului nu poate fi reabilitat și moare ca un metafizician de modă veche. Este cu puțință așadar de a utiliza ideea de subiectivitate încă suspectă de dualism cu scopul de a o aduce la dinamica subiectivității (non-dualism). Rațiuni similare mă obligă să consider filosofia lui Kant și Husserl ca fețe ale același argument global în favoarea unui nou tip de raționalism. Afirmatia din urmă este o strategie filosofică menită să actualizeze teoria subiectivității prin introducerea unei componente natural-intenționale. Este în același timp adevărat că în final scopul raționalismului este de a elabora o teorie a conștiinței din perspectiva subiectului, dar nu înainte de a găsi dovezi pentru a stabili conceptul de subiectivitate pe tărâmul ontologiei naturale. Sarcina aceasta nu a fost încă îndeplinită.

Pentru moment rezum raționalismul la argumentul subiectivității care se desfășoară la trei niveluri: unitate cognitivă, spațiu și timp, experiență cognitivă definită în termenii unei ontologii spațio-temporale continue care generează în final un concept de subiect intențional cognitiv parte a lumii naturale. Dacă accept foarte bine inutilitatea dualismului cartezian, acest lucru nu implică faptul că raționalismul este în întregime un dualism ontologic.

Premisele de la care plec sunt următoarele: (1) raționalismul a mers intuitiv pe o cale corectă în formularea problemei subiectivității, dar nu a avut posibilitatea de actualiza țesutul conceptual inițial. (2) Noul tip de raționalism, sau ceea ce s-ar numi *raționalism extins* (Kant-Husserl) ar trebui să prevadă o dezvoltare ulterioară a problematicei subiectivității transformând conceptul static de subiectivitate în subiectivitate dinamică care prevede divorțul radical de orice formă de metafizică suspectă de dualism. (3) Din punct de vedere filosofic, problema minte-corp a fost formulată în interiorul raționalismului (având în vedere că subiectivitatea este determinată în funcție de spațiu și timp). În cele din urmă, (4) consider raționalismul ca prima teoretizare amplă a subiectivității, dar, chiar în cazul în care argumentul subiectivității este corect, ceea ce putem face astăzi cu ea este de a extrage problematica centrală pentru a o aduce la nivelul unei teorii fundamentale a subiectului. Problema subiectivității nu a fost actualizată, și acest lucru a generat o întreagă listă de neînțelegeri. Odată ce această sarcină va fi îndeplinită ea nu va mai conserva o bună parte din terminologia veche și nici dificultățile conceptuale pe care încă le pun în discuție aici, așa că nu vorbesc din punct de vedere a ceea ce este strict raționalismul, ci mai degrabă din punct de vedere a ceea ce raționalismul ar trebui să fie în viitor.

Văd în viitorul raționalism o teorie non-reductivă a subiectivității, mai precis un naturalism fenomenologic. □

